

ACHTERGROND bij de route – voorpret voor de liefhebbers

Op zoek naar 4 fonteinën in 4 Friese steden: Harlingen, Bolsward, Sneek en IJlst. Daar tussen het graslandschap van de Greidhoeke en de dijken en dorpjes.

De route is bijna **80 km**, dus dat kun je in **2½ uur rijden**. Maar het rijden in de steden is vrij intensief, bovendien is er veel te zien. Er is daarom genoeg tijd genomen om zelf pauzes in te lassen, bijvoorbeeld met een picknick. Ook is er voldoende horeca onderweg. Geen puzzels.

Cats Old Car Factory

Om 10.30 uur gaat de deur open. Er wordt gestart met koffie en iets lekkers en er is een praatje. Later-komers kunnen gewoon aansluiten, koffie nemen en meekijken. Desnoods is er later een tweede rondje verhalen. Natuurlijk kun je op hun website alvast veel moois bekijken. Iedereen beslist zelf wanneer hij wil beginnen met rijden. Er is geen gezamenlijke start. Sluiting museum uiterlijk 12.30 uur. Let op: in de routebeschrijving gaan we uit van vertrek vanuit het museum...

Pingjum

Door een zee-arm vanuit de Noordzee, De Marne - nu Waddenzee, overstroomde dit dorp regelmatig. Toch kwamen Drentse boeren 's zomers met hun koeien om hun dieren hier te laten grazen. Rond 1100 is er een ringdijk om het dorp aangebracht, lees hierover op Dorppingjum.nl/geschiedenis-van-de-halsban-2/.

De terp waar de kerk op staat, is deels afgegraven. Toch merk je nog **hoogteverschil** – je ziet het wanneer je naar het dorp rijdt; je merkt het wanneer je vanaf het museum de Kerkstraat oploopt. In de Lammert Scheltesstraat zie je **drie kransen** naast de voordeur hangen. Dit is geen teken van rouw: er woont hier een goede kaatser. Bij elke wedstrijd wordt het winnaarstrio met een bloemenkrans gehuldigd. Zo'n krans blijft het hele seizoen hangen. Elk weekend in de zomerperiode zijn ergens in Friesland wel kaatswedstrijden.

Zondag 25 augustus kaatsen de dames in Harlingen (start 12.00 uur, terrein Kaatsvereniging Eendracht Riedstraat 54).

We rijden van Pingjum langs de zeedijk naar Harlingen.

TIP: Er zijn onderweg een aantal plekjes waar je je auto kunt parkeren en even over de dijk kunt klimmen om van de wind en het uitzicht te genieten.

Vlak voor Harlingen, ter hoogte van het standbeeld (L) van **de Stenen Man**, is een zeer ruime (en gratis) parkeergelegenheid (Rechts).

Dit beeld op de dijk: dit zou kolonel **Caspar de Robles** zijn, een wrede stadhouder van Alva voor Groningen, Friesland en Drenthe. Hij heeft bijgedragen aan de dijkversterking na de Allerheiligenvloed van 1570. Door binnendijkers en buitendijkers te dwingen samen te werken aan dijkverhoging en dijkonderhoud. De Robles was later minder geliefd: vocht (en verloor) van Lodewijk Nassau bij Heiligerlee en was betrokken bij het beleg van Haarlem. Omgekomen in het beleg van Antwerpen. Op de traptreden naar dit beeld lees je het jaartal bij de dijkhoogtes.

HARLINGEN

Voordat we de binnenstad van Harlingen doorkruisen, rijden we een rondje over de **Nieuwe Willemshaven**. Die is de laatste jaren flink aangepakt. Op zondag kun je hier gratis parkeren.

De **Walvisfontein** is er te vinden, als je goed kijkt.

Deze Elfsteden fontein refereert aan het walvisvaarder-verleden en getuigt van de invloed die de mens heeft op alles wat in de zee leeft: van jagen op deze dieren in het verleden, streeft men er nu naar om ze te redden.

Een apart B&B -kwartet:

de **Vuurtoren** (bovenin); **Havenkraan** – zelf ronddraaien voor het beste uitzicht -, **Trechter**: met bubbelbad, **Reddingsboot** (Noorderhaven). Je moet ze wel lang van te voren boeken!

varianties
zee, de vaart en de walvis.

Het Brouwdok op de kade was een aardappelpakhuis. Inmiddels is het een brouwerij en **horecagelegenheid** met veel eigen bieren op de tap. Verkoop van die heerlijke gewoon aan de bar... het thema van de bierencollectie : de

Ook andere gebouwen en constructies op de kade hebben de afgelopen jaren allemaal een andere bestemming gekregen: **visrestaurant Jonas** was bijvoorbeeld een elektriciteitshuisje.

De oude **treinwagon, 1933** op de haven is nu een broodjeszaak.

Harlingen is bekend van de veerdienst naar Vlieland en Terschelling; transport naar Scandinavië en plek voor de vissers van Urk.

Lees op de website www.harlingenwelkomaanzee.nl alles over de Zoutsloot, Willem Barentsz, Tjerk Hiddes de Vries, de Fibula van

Wijnaldum, Visserijdagen, het Tall Ship evenement, *Harlingen ongeschut*, De bruine vloot en de vele musea.

De schepen en handel zorgden voor veel werkgelegenheid – we rijden over de havens, zien de koopmanshuizen in de binnenstad, maar bij de arbeidershuisjes en het huidige industriegebied

gaan we ook langs... De hele stad straalt “zeehaven” uit; ooit ook marinehaven - bevoorrading van VOC-schepen. Harlingen heeft walvisvaardershuisjes, patriciërswohnungen, grachten met heel veel gerestaureerde pakhuizen. Ook zijn er stadsverdedigings-werken te vinden rond het centrum.

Drie grote binnenhavens: in de Willemshaven ligt zomers de **Replica De Witte Swaen** - schip van Willem Barentsz. Het werd met 16-eeuwse techniek nagebouwd. Willem Barents overwinterde in 1596-

1597 op Nova Zembla (er is destijds een dagboek bijgehouden – ook verfilmd). In die tijd waren er nog geen betrouwbare zeekaarten van het gebied – hij voer daar als eerste: konden ze via de Noordpool een zeeweg naar China ontdekken? Wat zouden ze tegenkomen? Expositie- en bezoekerscentrum Willemshaven is za en zo middag 13:00-16:00 open: debarentsz.nl

Noorderhaven Een getijdenhaven – minder diep. Doorvoer van en naar het achterland. Populaire woonplek voor de rijkere burgers en kooplui. Pakhuizen voor de goederen die verhandeld werden met Polen, Rusland, Java en Sumatra. Hier is ook het Stadhuis, dat nog steeds in gebruik is, ook als trouwlocatie. Wellicht ligt De Groene Draeck hier.

Zuiderhaven Uitgegraven rond 1600. Getijdenhaven – bereikbaar voor grote en diepe schepen. Scheepswerven en gerelateerde bedrijven als zeilmakers, mastenbouwers, ankersmeden. Basis voor de vloot van haringvissers en walvisjagers. Naast houthandel ook internationale handel in bont, graan, bijenwas uit de Baltische staten. Daarnaast export van textiel, stenen, dakpannen, haring en kruiden. De bruine vloot van Friesland betrokken bij diverse zeeslagen – de Admiraliteit was gevestigd in een fort (gebouwd in 1500) en bood de haven en het achterland veiligheid – bijvoorbeeld tijdens de opstand tegen de Spanjaarden in 1648.

Tineke is in Harlingen naar de middelbare school gegaan – kende de stad dus alleen op de fiets...dus we moesten even zoeken (eenrichtingsverkeer, fietspaaltjes op bruggen, enz.) Na een rondrit over de Willemskade en door de binnenstad gaan we langs het industrieterrein (ook hier weer veel scheepvaart-gerelateerd). Aan de rechterhand zien we in de verte Harlingen steeds verder uitbreiden.

Wij gaan naar het Friese platteland met zijn dorpjes. Ook hier is een oude geschiedenis, die in het landschap en de wegen nog terug te zien zijn.. in het noorden gingen de Middelsee, Lauwerszee en de Dollard flink landinwaarts: het kaartje staat op de volgende pagina.

Vanaf 500 vChr. bouwden de Friezen op en rond **terpen**, later gingen ze deze verbinden d.m.v. **dijken**. Tot 1100 was het gebied waar we vandaag rijden bij vloed een eiland. De Middelsee en de Marneslenk kwamen bij elkaar. Meer dijken waren nodig om het zoute water terug te dringen en zo gewassen te kunnen verbouwen. Deze dijken waren voor de lokale bevolking veiligheid, voor Drentse boeren een route naar voedzaam gras in de zomer, voor monniken een route naar een volgend klooster.

Na 1300 verdween al het grootste deel van de Middellzee door inpoldering. Slootjes dienden voor afwatering en vervoer per boot. **Fierljeppen** was de manier om over de smalle slootjes te komen. Het landschap veranderde daarna niet zoveel meer.

Op de opgelegde kaart van Friesland uit **1834** is de Middellzee (blauw) drooggemaakt.

De oostkant van Sneek (groen) heet het ingezakte "**lage midden**" van Friesland – tot ver in de 19^e eeuw stond het land hier iedere winter onder water; door harde wind werden de plassen steeds groter > op de meren wordt nu gezeild.

De dijken. Het onderhoud was aan de verschillende grietenijen. Dat zijn bestuursgebieden met rechtspraak, net als de Drentse Dingspelen. In 1234, na de dood van Karel IV, dwongen de Friezen deze vorm van zelfbestuur af. De Grietman –soort gekozen

burgemeester – sprak ook lokaal recht. Landelijk overleg met alle 30 grietenijen en alle 11 steden leidde tot de uitdrukking: **op zijn elf en dertigst...**

In de route rijden we ook op stukken van de oude dijken. Soms zie je duidelijk het land lager liggen. Soms herken je het in de naam. De Slagtedyk is de bekendste (rode lijn op het kaartje links). Deze binnendijk werd gezamenlijk onderhouden: elk dorp zijn eigen dijkvak. Er waren 10 afsluitbare doorgangen gemaakt (Syl) voor scheepvaart en afwatering. Op detailkaarten en op satellietfoto's zijn de dijken goed terug te vinden. Er was een oostelijke Hegedyk (Middellzee) en noordelijk was er natuurlijk de zeedijk. In de route merk je dat sommige namen aangepast zijn, naast de Slagtedyk (nr. 24) en de Hegedyk, heten ze tegenwoordig De Jister (nr. 44), De Kliuw, Tjebbingadyk (nr. 49); Kleasterdyk.

Veel grasland onderweg. Boven Sneek en Bolsward tot aan Franeker heet dit deel van Friesland de **Greidhoeke** (Greide = weide, grasland).

Er groeit alleen gras op de zoute kalk-arme klei. Het land is vooral geschikt voor het houden van melkvee. Hier is de Friese zuivelindustrie ontstaan, inclusief de kaasmakerijen.

Het is ook een favoriete broedplaats voor **weidevogels**. The big 5 zijn: << Graspieper, Grutto, Kievit, Tureluur en Scholekster.

En voor de liefhebbers zijn er onderweg nog een paar bijzondere molens te zien, o.a. een Duitse windmotor (bij Boazum).

En tenslotte:

Stadhuis **BOLSWARD**

We rijden er de 1e keer langs en na een lus door het stadje slaan we de 2^e keer af voor de gracht.

En tussendoor natuurlijk de fontein nog...

Waterpoort **SNEEK**

We rijden er links langs, even verderop gaan we bij de watertoren op de rotonde de 4^e afslag nemen, zodat we weer terugkomen en 'm nog een keer kunnen bewonderen.

De fontein stond hier ook... wat heeft de gemeente ermee gedaan?

De overtuinen van **IJLST**

Geen hangende planten of zo, letterlijk: tuinen aan de overkant van de weg. Uniek en karakteristiek voor dit kleine historische Elfstedenstadje. In het centrum rijden we er een rondje omheen voordat we de fontein opzoeken.

Gebruikt in de film De schippers van de Kameleon

Rond de bloemenfontein van IJlst mogen we onze auto's parkeren en wanneer je nog tijd hebt, moet je zeker even door het **museum Houtstad** lopen, waar je voor het entreegeld (5,= euro pp) ook nog zelf een kopje koffie, thee of choco mag inschenken.

In het museum (geopend tot 17.00 uur) is een timmerwerkplaats, info over houtsoorten, gereedschap van de firma Nooitgedagt, houten doorlopers en speelgoed van deze firma. En de geschiedenis van IJlst. Onder meer de firma Bakker, die Amerikaanse windmolens vervaardigde: een ervan is te zien op de Tjebbingadyk: in de route bij nr. 44, na de afslag Hidaard – Links; dit is voor de kenners.

De maquettes van alle 11 Friese fonteinen zijn er ook - en er is een filmzaal met tv-beelden van diverse elfstedentochten.

Daarna verzamelen we voor een laatste drankje of een ijsje aan de overkant. Er is een leuk zaaltje voor ons gereserveerd bij Eetcafé De Utherne om nog even na te kletsen. René en Tineke zijn daar aanwezig van 16.00 tot 17.30 uur. Maar voel je niet verplicht zo lang te blijven...

Toegift:

Lied van Piter Wilkens: over het Friese schaap op de zeedijk... <https://www.youtube.com/watch?v=VjlYg4wf3M0>

Dat binne de skiep dy't weidzje op de seedyk

It Fryske stamboekdykskiep is bysûnder

It Fryske stamboekdykskiep is unyk

Mar se ha de lofter en de rjochter poatsjes net gelyk

Dykskiep binne spesjaal fokt foar de skeante

Het zijn de schapen die weiden op de zeedijk

... bijzonder

... uniek

Maar ze hebben de linker en rechterpootjes niet gelijk

Het dijkschaap is speciaal gefokt voor de schuinte

Nog nieuwsgieriger naar Friesland?

Kijk de serie “Het Vuur van de Friezen” met Huub Stapel en Nienke de Jong - *informatief*
en
2DOC mei 2018 “11 Friese fonteinen” over de totstandkoming - *humoristisch en confronterend*

Helaas op zondag gesloten, maar te bezoeken als je de rit op een andere dag rijdt...

Achlum: *Bij Postma op de hoek (De Jister 1, ACHLUM) staan vaak mooie auto's in de etalage*
Bolsward: *SONNEMA Berenburg BEZOEKERSCENTRUM (Stoombootkade 12 Bolsward)*
Wiuwerd: *3 Mummies in de kerk*
IJlst: *Molen De Rat, 17-eeuwse houtzaagmolen*

Echt tijd om de toerist uit de hangen in de omgeving, zoek dan zelf voor meer informatie. Ik google altijd.... *Wat te doen in* ... dan kom je ook de volgende websites vast tegen:

www.landschapsgeschiedenis.nl ook voor mooie foto's

www.frieslandwonderland.nl

www.friesland.nl

www.waterlandvanfriesland.nl (omgeving Sneek)

<https://www.oudezee.nl/nl/streken-steden>

www.topotijdreis.nl

* uniek kunstwerk Broken jug in Harlingen

* Kijk “Hier zijn de Van Rossems” in Leeuwarden en Franeker

*www.franeker.frl

<https://historiek.net/overval-blokhuispoort-leeuwarden-1944/128987/>

www.kazemattenmuseum.nl

Museum Belvedere De Knipe - een modern museum voor kunst

<https://www.statenstinzen.nl> schierstins filmpje

- Waddencentrum Museum Kornwerderzand: de natuur van het wad, de bouw van de afsluitdijk en info over de huidige grote dijkverhoging; ook het breken van de golfenergie door de speciale betonblokken, vistrap, sluizen, energieopwekking rond de afsluitdijk worden uitgelegd.
- Kunstwerk Daan Roosegaarde op de sluizen (Lorentz- en Stevin) van de Afsluitdijk + standbeeld Lely
- Donia-Oorlog
- Grutte Pier Kimsward